

DOI: 10.26565/2227-8877-2020-91-12

УДК 811.11(072)

РОЛЬ МАРТИНА ЛЮТЕРА ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІВ БІБЛІЇ У ФОРМУВАННІ НОРМОВАНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Березина Ю. О.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

e-mail: beresinajulia@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-1481>

(Одеса)

У статті розглянуто особливості розвитку німецької мови в середньовісній німецькій мові періоді XVI століття в часи Реформації на прикладі перекладів Мартина Лютера Біблії з латини на народнонімецьку мову, що в подальшому стало закладенням основних характеристик сучасної німецької мови. В даному науковому доробку було розглянуто переклади з латинської мови Біблії Мартином Лютером на сучасну йому німецьку мову й сформульовано перелік основних характерних рис перекладів Лютера. Роботу виконано у річці історичного мовознавства, що надає можливість порівнювати факти та папери, беручи до уваги реальні документи та твори, в даному випадку – переклад Біблії; та прогнозувати подальший розвиток сучасної німецької мови, опираючись на досвід вчених-лінгвістів. Завдання в даній роботі були сформульовані таким чином, аби максимально точно розглянути й описати об'єкт дослідження, а саме ознайомлення з текстами перекладів Мартина Лютера Біблії, аналіз основних характерних мовних рис його перекладів, (фонетичні/орфографічні, граматичні, лексичні) та формулювання висновків та подальших перспектив досліджень надали таку змогу. Теоретичний метод дослідження надає даній статті доповненого та обґрунтованого погляду на факти в їх діахронічному вивченні. За допомогою компаративного методу при дослідженні перекладів Мартина Лютера були встановлені та зафіксовані характерні ознаки сучасної німецької мови. Як відомо, Лютер значно спростив мову і систематизував її в своїх перекладах, аби успішно донести суть Біблії та її законів до кожного жителя тих часів. Порівняльно-історичне дослідження встановило, що найважливіші зміни в мові Лютера закріплені в вимові, приклади лексичних одиниць із середньовісній німецької мови та мови в перекладах. Встановлено, що зазначені спрощення та ознаки й надалі набуватимуть актуальності та будуть спрощувати німецьку мову. Окрім мовних характеристик в статті описані факти з життя Мартина Лютера, які не можливо оминати з історичної точки зору.

Ключові слова: історичне мовознавство, Мартин Лютер, німецька мова, новонімецький період, переклад Біблії, Реформація

Березина Ю. А. Роль Мартина Лютера и его переводов Библии в формировании современного немецкого языка. В статье рассмотрены особенности развития немецкого языка в средневерхненемецком периоде XVI века во времена Реформации на примере переводов Мартина Лютера Библии с латыни на немецкий язык, что в дальнейшем стало базой основных характеристик современного немецкого языка. В данном научном исследовании были рассмотрены переводы с латинского языка Библии Мартином Лютером на современный ему немецкий язык. Работа выполнена в русле исторического языкознания. С помощью компаративного метода проведена параллель с

современным немецким языком, что дает основание прогнозировать дальнейшее развитие современного немецкого языка, опираясь на опыт ученых-лингвистов. В статье излагаются взгляды на изменения в немецком языке на фонетическом, орфографическом, грамматическом и лексическом уровнях языка. Теоретический метод исследования дает данной статье исчерпывающего и обоснованного взгляда на факты в их диахроническом изучении. С помощью сравнительного метода при исследовании переводов Мартина Лютера были установлены и зафиксированы характерные признаки современного немецкого языка. Как известно, Лютер значительно упростил язык и систематизировал его в своих переводах, чтобы успешно донести суть Библии и ее законов до каждого жителя тех времен. Также в данном исследовании было установлено, что важнейшие изменения в языке Лютера закреплены в произношении, примеры лексических единиц с средневерхнемецкого языка и языка в переводах. Установлено, что указанные упрощения и признаки и в дальнейшем склонны приобретать актуальность и будут упрощать немецкий язык. Кроме языковых характеристик в статье описаны факты из жизни Мартина Лютера, которые невозможно обойти с исторической точки зрения. Статья предлагает перспективу и практическое применение выводов для обучения студентов филологических факультетов курсов введения в германистику и истории языка.

Ключевые слова: историческое языкознание, Мартин Лютер, немецкий язык, новонемецкий период, перевод Библии, Реформация

Berezina I. The role of Martin Luther translations in modern German. The article considers the peculiarities of the development of the German language in the Middle Upper German period of the 16th century during the Reformation on the example of Martin Luther's translations of the Bible from Latin into the national German language, which later became the basis of the main characteristics of the modern German language. This scholarly legacy has reviewed Martin Luther's translations of the Bible from Latin into its modern German language and formulated a list of the main features of Luther's translations. The work is done in line with historical linguistics, allows for comparison of facts and papers, considering real documents and works, in this case - the translation of the Bible, as well as to predict the further development of modern German language, based on the experience of linguists. The tasks in this work have been formulated in such a way as to examine and describe the object of research as accurately as possible, namely to get acquainted with the texts of Martin Luther's translations of the Bible, to analyze the main linguistic features of his translations (phonetic/spelling, grammatical, lexical) and to formulate conclusions and further prospects of research provided this opportunity. The theoretical method of research provides this article with a comprehensive and substantiated view of the facts in their diachronic study. With the help of the comparative method in the study of Martin Luther's translations, characteristic features of the modern German language were established and recorded. As you know, Luther has greatly simplified the language and systematized it in his translations to successfully convey the essence of the Bible and its laws to every resident of those times. Comparative historical research has found that the most important changes in Luther's language are fixed in the pronunciation, examples of lexical units from the Middle Upper German language and the language in translations. It was found that these simplifications and features tend to become more relevant in the future and will simplify the German language. Besides language characteristics, the article describes facts from the life of Martin Luther, which cannot be bypassed from the historical point of view.

Key words: Bible translation, German, Historical Linguistics, Martin Luther, New German period, Reformation.

1. ВСТУП

Актуальність дослідження. Впродовж розвитку німецької мови налічують декілька ключових історичних моментів, які безсумнівно вплинули на мову. Так, Перший та Другий Пересув приголосних – наслідки цих подій ми й досі відмічаємо в німецькій мові. Ще Я. Грим стверджував: «Наша мова – це наша історія», тож вивчення мови в історичному аспекті за принципами діакронії набуває особливого сенсу в даному випадку. Відомо, що на початку новонімецького періоду XVI-го століття в німецькомовному світі не існувало єдиного мовного стандарту: вимова та правопис не регулювалися рівномірно, а визначалися регіонально, бо й політично незалежних князівств було багато. Однак Реформація, що її очолив Мартин Лютер, посприяла розвитку німецької мови високого рівня. Переклад Біблії Лютера дав важливі імпульси для розвитку стандарту єдиної мови, і хоча німецька мова Лютера охоплювала лише релігійну сферу, вона стала основною системою для формування мови в інших галузях життя.

2017 рік був проголошений роком Реформації в Федеративній Республіці Німеччина. Впродовж усього року в країні проводилися культурні заходи, музейні презентації, театральні вистави, що розкривали тему ролі Мартина Лютера як просвітника німецького суспільства, законодавця нових правил та законів, очільника протесту та Реформації XVI ст. в Німеччині. Та слід не забувати, що Мартин Лютер відомий не тільки як священник, філософ, ініціатор Реформації, але й як перекладач біблійних текстів. Мова як один з інструментів зіграла неабияку роль для досягнення жаданої Реформації та змінення поглядів на релігію, суспільство, політику. При цьому, й сама мова як така набула деяких змін в процесі Реформації. І саме Мартин Лютер як філолог відкрив нову сторінку в історії німецької мови, що ми вважаємо за вкрай важливим етапом в її розвитку. Не дарма його порівнюють з самим Цицероном, виступи якого збагатили латинську мову та надали їй лаконічність, простоту та завершеність. На сьогоднішній день роль Мартина Лютера як перекладача біблейських текстів з латини на німецьку мову та самі перекладені біблейські тексти залишаються недостатньо дослідженими та описаними, хоча внесок Великого Реформатора в німецьку мову безцінний. Ще М. М. Гухман писала, що перемога Реформації означала одночасно перемогу того варіанта літературної мови, що був представлений в творах Лютера. Завдяки Лютеру цей варіант літературної мови був піднятий до рівня наддіалектної норми [3, с. 157-158].

Метою даного дослідження є аналіз окремих мовних особливостей та характерних ознак німецької мови на основі перекладів Біблії Мартином Лютером з латини на німецьку мову при

використанні компаративного методу. Таким чином були порівняні мовні одиниці та цілі речення з німецької мови середньовісньонімецького періоду, мови Лютера та сучасної мови.

Зумовлюючи поставлену мету, було поставлено і виконано наступні **завдання**:

- ознайомлення з текстами перекладів Мартина Лютера Біблії;
- аналіз основних характерних мовних рис його перекладів (фонетичні/орфографічні, граматичні, лексичні);
- формулювання висновків та подальших перспектив досліджень.

Об'єктом актуальної статті є мова Мартина Лютера та його переклади Біблії, що стали в широкому розумінні основою для сучасної німецької мови.

Предметом даної роботи виступають мовні характерні риси перекладів, що вплинули на розвиток німецької мови.

Матеріалом дослідження виступають чотири Псалми: два Псалми від Луки №4 та №15, два від Матфея №6 та №8 Нового та Старого Заповіту, загалом 200 речень.

2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вище зазначені мета дослідження, завдання, об'єкт, його предмет та матеріали вимагають використання низки наступних методів, серед яких *теоретичні*: робота та аналіз вже існуючих вітчизняних і зарубіжних робіт з історії німецької мови; також у роботі було використано **метод** спостереження, дескриптивний та порівняльно-історичний **методи дослідження**.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Завдяки зазначеному теоретичному методу нам вдалося опрацювати роботи таких важливих істориків-мовознавців як Е. Арнд, А. Бах, М. М. Гухман, В. М. Жирмунський [1; 3; 4; 9]. На початку ХХІ століття зміни мови в синхронії да діахронії викликають інтерес у таких вчених як В. В. Левицький, В. Г. Таранець, І. Г. Кулина [5; 7; 11], що підкреслює актуальність та невирішеність низки питань пов'язаних з перекладами Мартина Лютера.

Перша надрукована німецька Біблія з'явилася в 1466 році завдяки Йоганесу Ментелю зі Страсбургу. Всі видання, що існували до перекладів Лютера, зверталися до латинської *Versio Vulgata*, проте сам Лютер користувався грецькими та давньоівритськими текстами Старого та Нового Заповіту. Його переклади Нового Заповіту в 1522 році мали не аби який успіх та були

поширені на нідерландській, нижньонімецькій, датській та шведській мовах [8, с. 10]. В 1523 році було частково надруковано Старий Заповіт, а в 1534 в Віттенберзі з'явилась повна версія Біблії.

Перед розглядом мовних характеристик перекладів Біблії хочеться зазначити два дуже важливі історичні факти із життя Мартіна Лютера, які вплинули на його мислення та кар'єру загалом, та не зважаючи на це не були розглянуті допоки в історичному мовознавстві. Всі ці події мали прямий вплив на хід Реформації та мови загалом, тому вважаємо за потрібне окреслити факти, що спричинили ті чи інші зміни в німецькій мові.

Перша подія сталася 2 липня 1505 року, коли життя молодого Мартіна Лютера різко змінилося. У відкритому полі Лютер потрапив в літній шторм. Блискавка спалахнула по чорному небу, і одна ледь не вдарила в нього. Мартін Лютер розуміє це як знак від Бога – і через два тижні стає ченцем. З тих пір його дні складаються з навчання, молитви та покаєння. Він постійно запитує себе: як я можу зробити Бога милостивим? Щоб він пробачив мені мої гріхи? Мартін Лютер спочатку не знаходить відповіді на ці питання. Але згодом він набирається знань та досвіду, що розширяє його кругозір. Згодом сталася наступна подія, завдяки чому, на нашу думку, Лютер мав свій успіх.

Друга подія сталася в період діяльності Мартіна Лютера в Німеччині. Це був винахід Йоганна Гутенберга, який зіграв вирішальну роль, а саме спосіб друкарства рухливими літерами: таким чином німці могли не тільки читати тексти Лютера. Художник Лукас Кранх Старший створив численні портрети Лютера, також брав участь у виданні німецького перекладу Святого Письма – Біблії Лютера.

Продовжуючи вивчати особливості мови Лютера за допомогою методу спостереження, було встановлено, що в своїх перекладах він передає мовні особливості текстів євангелістів, при цьому зберігає зміст оригінального Священного Писання якомога точним. При цьому в перекладах Євангелія були також враховані не лише лексичні значення самих слів, а й загалом стиль написання Псалмів в їх першоджерелах.

Роль Лютера в розвитку німецької мови не можна недооцінити, хоча, звичайно, він не був засновником німецької мови, та попри все реформатор приєднався до конкретної писемної східносередньонімецької традиції. Порівняльно-історичне дослідження встановило, що найважливіші зміни в мові Лютера закріплені в вимові, приклади лексичних одиниць із середньовісньонімецької мови та мови в перекладах Лютера наведені в таблиці 1 нижче. В

таблиці також наведений учасний варіант слів, що доводить нам те, що Мартин Лютер дійсно вплинув на сучасну німецьку мову:

Таблиця 1

середньовірна німецька мова	мова Лютера	новонімецька мова
<i>sun</i>	<i>Son</i>	<i>Sohn</i>
<i>kiinnen</i>	<i>können</i>	<i>können</i>
<i>kiinec</i>	<i>König</i>	<i>König</i>

Якщо говорити про верхньонімецьку мову, то перекладач використав і там свої альтернативи, наприклад:

Таблиця 2

середньовірна німецька мова	мова Лютера	новонімецька мова
<i>Namo</i>	<i>Name</i>	<i>Name</i>
<i>Speis</i>	<i>Speise</i>	<i>Speise</i>
<i>Red</i>	<i>Rede</i>	<i>Rede</i>

В ході даного дослідження також було відмічено, що Мартин Лютер працював та удосконалював свої власні переклади до самої смерті, про свідчать наступні факти в таблиці 3:

Таблиця 3

1523	<i>vnd Gott sahe das leicht fur gut an (1. Mos. 1, 4)</i>
1534	<i>Vnd Gott sahe, das das Liecht gut war</i>
1523	<i>das der bawm feyn war, dauon zu essen (1 Mos. 3, 6)</i>
1534	<i>das von dem Bawm gut zu essen were</i>
1522	<i>Vnd fieng an zu ertzittern vnd zu engsten (Mark., 14, 33)</i>
1530	<i>Vnd fieng an zu zittern vnd zu zagen</i>

Особливо цікавим є те, що мова Мартина Лютера поєднує в собі декілька тенденцій та традицій одночасно. Так, з одного боку він користується загальними мовними формами й слідує мові саксонської канцелярії для того, щоб його розуміли люди, які розмовляють верхньо- та нижньонімецькою мовою. З іншого боку, це відноситься лише до написання слів, позиції звуків (дифтонгізація / монофтонгізація), форм та до часткового вибору лексем. Використовуючи рідну мову та розповсюджену в народі мову, Лютер домогся в першу чергу того, що він став ближче до людей, канцелярський чи церковний стиль став би стіною між простими німцями та Божим Словом.

Важливо те, що Лютер зовсім відмовляється від латинської структури речення та від канцелярського словотвору. Він приділяє велику увагу простому, зрозумілому народному стилю. Аби досягти цієї мети, він користується модальними частками, наприклад: *allein, nur, ja, doch, denn, schon* і т.д.

Лютер зробив зібрання народних прислів'їв та поговірок, а декотрі його власні вислови стали крилатими, наприклад: *Der Geist ist willig, aber das Fleisch ist schwach*.

Беручи до уваги вивчені тексти, можна сказати, що лексичний запас Мартина Лютера був надзвичайно великим. Незважаючи на свій вибір написання перекладів Біблії на народній мові, він добре володів офіційною мовою та мовою паперів юриспруденції, так як навчався за наказом батьків на юриста. Серед інших зустрічаємо багато новоутворених слів: *Feuereifer, friedfertig, gastfrei, gottselig, Herzenslust, kleingläubig, lichterloh, Sündenangst* і т.д.

Декотрі лексичні одиниці середньонімецької та нижньонімецької мови тепер зустрічаємо і в новонімецькій мові, наприклад:

Таблиця 4

середньонімецька мова	мова Лютера	новонімецька мова
<i>feist</i>	<i>fett</i>	<i>fett</i>
<i>werben</i>	<i>freien</i>	<i>freien</i>
<i>gleisnen</i>	<i>heucheln</i>	<i>heucheln</i>
<i>Bühel</i>	<i>Hügel</i>	<i>Hügel</i>
<i>Lefze</i>	<i>Lippe</i>	<i>Lippe</i>
<i>tunken</i>	<i>tauchen</i>	<i>tauchen</i>

В ході дослідження також було зафіксовано позбавлення від подвійних приголосних з середньовісньонімецького, наприклад: *czeit*/*tzeit* – *Zeit*; а також спрощення написання середньовісньонімецьких дифтонгів та умлаутів: *ēn* – *ein*, *hēlen* – *heilen*, *tūbe* – *tauben*, *stūle* – *stüle* [13, с. 131].

Серед структур синтаксису було виокремлено наступні характерні риси: з'явився поділ на головне та другорядне речення, порядок слів в яких відрізняється, наприклад в перекладі Євангелія від 1522 року порядок слів наступний: „*Sehet zu, das yhr nicht verachtet yemand von disen kleynen*“. А вже у Лютера такий: „*Sehet zu, das jr nicht jemand von diesen Kleinen verachtet*“, що відображає сучасний порядок слів у підрядному реченні.

Дослідження більш пізніх видань Біблії періодів 1532-1546 рр.. виявило, що в своїх перекладах Лютер приділяв особливу увагу іменникам та виділяв найважливіші з них великою літерою, наприклад: *Taubenkremer, Bethaus, Hohenpriester* [13, с. 131].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що переклад Біблії з латини Мартином Лютером на німецьку мову став великим проривом для розвитку німецької мови завдяки важливим мовним характеристикам в мові Лютера, а саме в вимові німецької мови, орфографії, морфології та синтаксису. Беручи до уваги такий широкий спектр характеристик, можемо вважати, що цей переклад Біблії з латини Мартином Лютером на німецьку мову став у подальшому підґрунтям для розвитку єдиної літературної німецької мови та сучасної мови загалом.

В даному дослідженні були розглянуті деякі мовні характеристики перекладів Лютера на лексичному, синтаксичному, стилістичному, фонетичному та орфографічному рівнях. Як **перспективу** подальших досліджень вважаємо необхідним більш глибокого вивчення саме діалектних особливостей на прикладі перекладів Мартина Лютера.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бах А. История немецкого языка. История языков народов. Москва : УРСС, 2005. 3-е изд. 344 с.
2. Ганс Шварц. Мартин Лютер. Введение в жизнь и труды. Москва : ББИ, 2014. 248 с.

3. Гухман М. М, Семенюк Н. Н. История немецкого литературного языка IX-XV вв. Москва : Наука, 1983. 200 с.
4. Жирмунский В. М. История немецкого языка. Москва, 1965. 299 с.
5. Левицкий В. В. Основы сравнительной фонетики германских языков. Черновцы : Рута, 2003. 125 с.
6. Левицкий В. В. Основы сравнительной морфологии германских языков. Черновцы : Рута, 2004. 126 с.
7. Таранець В. Г. Фонетичні зміни звуків і слова в діяхронії. *Нова філологія*. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. №2 (13). С. 348–350.
8. Яковенко Е. Б. Роль Реформации в истории германских языков. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-reformatsii-v-istorii-germanskih-yazykov/viewer> (дата звернення: 15.03.2020).
9. Arnd E. Martin Luther: Sendbrief vom Dolmetschen und Summarien über die Psalmen und Ursachen des Dolmetschens. Halle/ Saale : Max Niemeyer, 1968. 98 S.
10. Bergmann R., Pauly P. Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft. Heidelberg : Winter Verlag, 2010. 5 Aufl. 431 S.
11. Golubenko L. N., Kulina I. G. Deutsch und seine Existenzformen in der Althochdeutscher Zeit. Germanistik in der Ukraine. Kiew, 2007. №2. S. 62–64.
12. Schmid H. U. Einführung in die deutsche Sprachgeschichte. Metzler Stuttgart, Weimar: S. Hirzel Verlag, 2007. 10 Aufl. 489 S.
13. Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. A. Francke Verlag:n Tübingen, Basel, 2009. 6. Aufl. 330 S.

REFERENCES

Bah A. Istorija nemeckogo jazyka. Istorija jazykov narodov [History of the German Language. History of Peoples Languages]. Moskva : URSS, 2005. 3-e izd. (in Russian)

Gans Shvarc. Martin Ljuter. Vvedenie v zhizn' i trudy [Martin Luther. Introduction to Life and Work]. Moskva : BBI, 2014. (in Russian)

Guhman M. M, Semenjuk N. N. Istorija nemeckogo literaturnogo jazyka IX-XV vv. [The History of the German Literary Language of the 9th-15th Centuries]. Moskva : Nauka, 1983. (in Russian)

Zhirmunskij V. M. Istorija nemeckogo jazyka [History of the German Language]. Moskva, 1965. (in Russian)

Levickij V. V. Osnovy sravnitel'noj fonetiki germanskih jazykov [Fundamentals of Comparative Phonetics of Germanic Languages]. Chernovcy : Ruta, 2003.(in Russian)

Levickij V. V. Osnovy sravnitel'noj morfologii germanskih jazykov [Fundamentals of Comparative Phonetics of Germanic Languages]. Chernovcy : Ruta, 2004. (in Russian)

Taranec V. G. Fonety`chni zminy` zvukiv i slova v diy`xroniyi [Phonetic Changes of Sounds and Words in Diachrony]. *Nova filologiya* [*New Philology*]. Zaporizhzhya : ZDU, 2002. #2 (13). S. 348–350. (in Ukrainian)

Jakovenko E. B. Rol' Reformacii v istorii germanskih jazykov [The Role of the Reformation in the History of Germanic Languages]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-reformatsii-v-istorii-germanskih-yazykov/viewer> (in Russian)

Arnd E. Martin Luther: Sendbrief vom Dolmetschen und Summarien über die Psalmen und Ursachen des Dolmetschens. Halle/ Saale : Max Niemeyer, 1968. 98 S.

Bergmann R., Pauly P. Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft. Heidelberg : Winter Verlag, 2010. 5 Aufl.

Golubenko L. N., Kulina I. G. Deutsch und seine Existenzformen in der Althochdeutscher Zeit. Germanistik in der Ukraine. Kiew, 2007. №2. S. 62–64

Schmid H. U. Einführung in die deutsche Sprachgeschichte. Metzler Stuttgart, Weimar: S. Hirzel Verlag, 2007. 10 Aufl.

Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. A. Francke Verlag: Tübingen, Basel, 2009. 6. Aufl.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ / INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Березина Юлия Александровна – кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков гуманитарных факультетов Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; e-mail: beresinajulia@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-1481>

Berezina Iuliia – PhD in Philology, Associate Professor of the Chair of Foreign Languages of Humanitarian Faculties of Odessa National I. I. Mechnikov University; e-mail: beresinajulia@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-1481>